

Barış Bir Ütopya mıdır?

Mustafa Günay¹

Özet

Savaş, tarih boyunca gördüğümüz bir olgudur. Savaş, şiddet ve terör çağımızda/dünyamızda karşılaştığımız en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Savaş, özellikle son dönemlerde, yalnızca bir devlete ya da topluma karşı olmaktan çıkmış, insanlığa yönelik bir saldırı haline gelmiştir.

Anahtar kelimeler: Barış, savaş ve ütopya

Abstract

War is a phenomenon that we have faced all throughout the history. War, violence and terror are the one of the most important problems we encounter in our era. War, especially in recent years, has become an act against humanity rather than to a certain state or society.

Key words: Peace, war and utopia

Yıllar önce okuduğum bir cümle beni oldukça düşündürmüştü: "Bu dünya bize atalarımızdan miras kalmadı. Biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık." Bu bir Afrika atasözü imiş. Siz nasıl anlayıp yorumlarsınız bilemem, ama bu cümle bana göre, insana, içinde yaşadığı dünyanın yalnızca kendine (ve insana) ait olmadığını ve geleceğe yönelik bir sorumluluk içinde bulunduğunu hatırlatıyor. İnsan belki tarih boyunca dünya üzerine düşünmüş, çeşitli kaygılarla ve çözüm arayışlarıyla bu dünyadaki varoluşunu anlamlandırmaya ve sürekli kılmaya çalışmıştır. Ama tarihin daha önceki hiçbir döneminde, bugün olduğu biçimde, dünyanın yine insanlar tarafından yok edilebileceği kaygısı duyulmamıştı. Bugün, dünyanın ve insanlığın geleceğinden duyulan kaygı, aynı zamanda üzerinde düşünülmesi ve yanıt aranması gereken soruları da içermektedir. Savaş, şiddet, sürekli artan eşitsizlikler ve adaletsizlikler, tüm dünyaya yayılan terörizm, insan kimliğine ilişkin ortak ve birleştirici unsurlar/nitelikler yerine daha alt ve ayırıcı özelliklerin ön plana çıkarılması vb. gelişmeler, felsefe ve sosyal bilimlerin alanında ele alınmakta olan bir sorunlar zincirini meydana getirmiştir. İç içe geçen problemler tek başına incelenmeyi ve yanıt arayışını da imkansız kılmaktadır. Bu nedenle savaş ve barış kavramları, dünyanın geleceği üzerine düşünmeyi, özgürlük ve adalet kavramlarına dayanmayı gerekli kılmaktadır.

¹ Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Felsefe Grup Öğretmenliği öğretim üyesi

Tarihsel bir bakışla savaş, barış ve insanın dünyadaki varoluşunu ele almak istiyorum. Açıktır ki savaş, hemen her tarihsel dönemde karşımıza çıkan bir olgudur. Özellikle resmi tarih kitaplarının savaşlar tarihinden başka bir şey olmadığını söyleyebiliriz. Savaş tarih boyunca karşılaşılan bir olgu olmakla birlikte, geçmişten günümüze kadar olan süreç içinde bu olgunun anlamı, kapsamı ve sınırları köklü değişmelere uğramıştır. Uygarlığın gelişimi, aynı zamanda savaşın ve savaş araçlarının da gelişimi olmuştur. Bu nedenle uygarlığın görünüşte ilerleyen, aydınlık yüzünün arkasında kanlı, karanlık ve vahşi bir yüzün bulunduğunu da unutmamak gerekir. Eski çağlardan günümüze kadar olan süreç içinde savaşın anlamı ve araçları da değişmiştir. Her şeyin küreselleştiği bir dünyada savaş da küreselleşmiştir. Bu nedenle modernleşme uygarlaşma ve insanlaşma anlamına gelmemektedir. Tarihin her yeni döneminde insanın hem insancılığın hem de barbarlığın yeni örneklerini verdiğini görebiliriz.

Tarihsel bir bakışla karşımıza çıkan görünüm, çeşitli açılardan yorumlanabilir? Günümüzde sınırları belirsizleşen bir savaş söz konusudur. Terör ile savaşın iç içe geçmesi ise başka düşündürücü bir gelişmedir. Günümüzde savaşın, insanın türsel varlığını, dünyadaki hayatı tehdit eder bir nitelik kazanması da söz konusudur. Ne zaman ve nerede başlayacağı ve nasıl sonuçlanacağı belli olmayan bir savaş ya da savaşlar olasılığı dünya ve insanlık üzerindeki tehditlerin başında gelmektedir. Çünkü bilim ve teknolojinin gelişimi, bilginin insani değerlere aykırı kullanılması, bilimsel faaliyetlerin siyasi-askeri iktidarların denetiminde yapılı hale gelmesi de, barışa yönelik kaygıları arttırmaktadır. İnsan yaşamını kolaylaştıran, onu daha mutlu ve refah içinde yaşatması gereken bilim ve teknoloji, insancıl amaçlarından saptırılmış bulunmaktadır. Bu konuda siyasi-ekonomik sistemlerin yanısıra, bilim insanlarının da kendilerine düşen etik sorumluluktan kaçınmalarıdır. Etik değerlere bağlı olmayan bilim ve teknolojinin insanlığa aykırı uygulamalarını engellemek mümkün değildir. "Artık öyle bir duruma gelinmiştir ki; teknik, insanın elinde olmaktan çıkmış, insan tekniğinin elinde olma durumuna 'düşmüş'tür. Tarihsel ve kültürel süreçlerde/fenomenlerde 'insanın düşüşleri' olgusu sıkça göze çarpıyor."(Günay 1998:118)

İnsanlık tarihinde yükselişler ve çöküşler birbirini izlemektedir. Bu bağlamda Vico'nun döngüselci tarih anlayışı hatırlanabilir. İlerlemeci tarih anlayışını ise, bizzat tarihsel süreç içindeki gelişmeler geçersiz kılmaktadır. Hepimizin bildiği gibi 20. Yüzyılda demokratik Avrupa toplumlarında faşizm ortaya çıkabilmiş, ırkçılık artmış, baskıcı yönetimler iktidara gelmiştir. Demokrasi, özgürlük, insan hakları ve değerleri, yüzlerce yıllık insanlık mücadelesinin ürünleridir/kazanımlarıdır. Ama bu, onların kalıcı ve sürekli olmalarını garanti etmez. Çünkü insan(lık) belli bir dönemde elde ettiklerini başka bir dönemde kaybedebilir. Özellikle 11 Eylül sonrasında başta ABD olmak üzere bazı devletler temel insan hak ve özgürlüklerini askıya almaya ve bunların sınırlarını daraltmaya başlamışlardır. Hak ve özgürlüklerini askıya alınması, güvenlik amacıyla yapıldığı söylene de, bir hukuksal kurum olan devletin bu niteliğini tartışılır hale getirmektedir. Bu ise barışa yönelik bir tehlikenin doğması anlamına da gelmektedir. İşte günümüzde terörle mücadele söylemiyle, varsaydığı düşmanından farksız bir konumda karşımıza çıkan devletlerin durumu, hem dünya barışını hem de insan hak ve özgürlüklerini tehdit etmektedir. Ama bu durumun önüne geçme olanağı yok değildir. İnsan başarır ya da başaramaz, ama bunu denemek, insan olmanın bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle barışseverlerin de en az savaşseverler kadar cesur ve kararlı olması, sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gereklidir. Çünkü ancak barış kazanılabilir, savaş ise

kayıptır, kaybediştir, insanın insanlığını kaybetmesidir. Bu nedenle insan kendi içindeki savaşı kazanmadıkça, hep kaybedecektir. Artık günümüzde savaş yalnızca belli bir devlete ve topluma karşı olmaktan çıkmış, insanlığa karşı bir saldırı haline gelmiştir.

Savaş insanlık tarihinde her dönemde karşılaşılan bir olgu olmakla birlikte, farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Savaşlar uluslar/devletler arasında olabileceği gibi, bir toplumun içinde de meydana gelebilmektedir. Farklı etnik, dinsel ya da siyasal eğilimler/özellikler, aynı toplumu oluşturan bireylerin/grupların birbirleriyle çatışmasına ve giderek bir iç savaş ortamına yol açabilmektedir. Hemen her toplumun tarihinde bu tür savaşların da yer aldığı saptanabilir. İşte bu noktada insan eylemlerini sınırlama/belirleme konusunda ahlak ve hukuk bulunmaktadır. Yazılı ya da yazılı olmayan kurallar, yasalar ve değerler eylemlerimizi belirlemektedir. Devletler ise gerçek kişiler olmayıp hukuksal ve siyasal kurumlardır. Ancak devletlerin uygulamalarını kim ya da ne sınırlayacaktır/belirleyecektir? Devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları güç kullanımıyla, savaşarak çözmeye çalıştıkları, bunun dışında başka bir yol izlemedikleri açıktır. Bu bağlamda onları engelleyecek daha üst bir güç ya da kurum yoktur. Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlar da böyle bir işlevi bugüne kadar yerine getirememiştir. Ayrıca dünyadaki son gelişmeler de BM'nin işlevini tümüyle kaybetme durumuyla yüz yüze olduğuna işaret etmektedir. Devletler-üstü, uluslar-üstü bu tür kurumların işlevsiz kalması ve varlık nedenlerini kaybetmeleri de barışın gerçekleştirilmesi konusundaki olanakları azaltacaktır. Çünkü bir devletin başka bir devlete yönelik güç kullanımı engellenemedikçe, güçlü olan kendini aynı zamanda haklı gördükçe ve her yaptığını meşru kabul ettikçe, savaşı önlemek de mümkün olmayacaktır.

Bu dünyada hep ötekilerle birlikte yaşarız. Bu dünya bizim olduğu kadar ötekilere de aittir. Dünyada yaşayan insanların, daha sonra bu dünyada yaşayacak insanlara karşı büyük bir sorumluluğu vardır. Nasıl bizim var olmaya, gelişmeye, varlığımızı sürdürmeye hakkımız varsa, öteki insanların ve toplumların da buna hakları vardır. Ancak ötekilerin de haklarının varlığı, bunun kabulü ve saygı görmesini sağlamadığından, ötekiyle olan ilişkilerimiz barıştan ve diyalogdan çok çatışmayı ve savaşı içermektedir. Peki bu durum değişebilir mi? Yani insanlar ötekiyle ilişkilerini nasıl düzenlesinler ki çatışmalar olmasın? Yine aynı şekilde devletler arasındaki ilişkiler nasıl kurulsun ki savaş olmasın? Bu sorulara olumlu yanıtlar verilebilir mi, bu mümkün mü, yoksa bir ütopya mı? Barış bir ideal, gerçekleşmeyecek bir ütopya mıdır gerçekten? Yalnızca aklımızda bulunan bir kavram ve ideal mi, düşünce midir barış? Ama savaş ve şiddet, önce aklımızda başlamaz mı? Nasıl düşündüğümüz, düşünme biçimimiz eyleme biçimimizi de belirlemez mi? Örneğin bir Alman generali olan Karl von Clausewitz'in 1832'de yayımladığı *Wom Krige (Savaş Üzerine)* adlı kitabında yazdığı gibi, "savaş siyasetin başka araçlarla devamından ibarettir" diye düşünürsek, bu, daha baştan barış imkanını yadsımak değil midir? (Kılıçbay 1995)

İnsanların birbirleriyle olan ilişkilerini insancıl biçimde tanımlamayı ve uygulamayı başaramadıklarını görüyoruz. Dünyanın pekçok yerinde süren savaşlar bunun göstergesidir. Ancak bu durumu nasıl açıklayabiliriz ve bu durumu aşmanın yollarını nasıl bulabiliriz? Bu konuda insan doğasının kötücüllüğüne başvurmak yeterli görülemez. Ancak insanların niçin savaştıkları sorusunu yanıtlamak için, insan doğasının kötü/bencil/çıkarıcı niteliklerine ve içgüdülerine dayanıldığını sıkça görürüz. Hobbes'un bu konudaki sözleri oldukça etkili olmuş ve felsefe tarihinde iz bırakmıştır: "insan insanın kurdudur." Hobbes'a göre, insanların doğuştan eşitliği söz konusudur. Ancak eşitsizlik-

ten güvensizlik ve güvensizlikten de savaşın ortaya çıktığı Hobbes'un önemli tezleri arasında yer alır.(Hobbes 1992:92-93) Hobbes, insan doğasında savaşa yol açan üç temel neden bulunduğunu belirtir: "Bu durumda, insan doğasında üç temel kavga nedeni buluyoruz. Birincisi, rekabet; ikincisi, güvensizlik; üçüncüsü de, şan ve şeref. Birincisi, insanları kazanç için; ikincisi, güvenlik için, üçüncüsü ise, şöhret için mücadele etmeye iter. Birincisi, başka insanların kişiliklerine, karılarına, çocuklarına ve hayvanlarına egemen olmak için şiddet kullanır; ikincisi, kendilerini korumak için; üçüncüsü ise, kendi kişiliklerine yönelik olarak doğrudan doğruya veya hısımları, arkadaşları, milletleri, meslekleri veya adları dolayısıyla, bir söz, bir gülümseme, farklı bir görüş ve başka bir aşağılama işareti gibi küçümsemelere karşı şiddet kullanır."(Hobbes 1992: 94)

İşte insanları bu doğal savaş ortamından kurtarmak için, Hobbes'a göre devlete ihtiyaç vardır.Devlet olmadıkça herkesin herkese karşı daima savaş durumunda olduğunu belirten Hobbes'a göre, "savaşın doğası da, çarpışma eyleminden ibaret olmayıp, tersine bir güvencenin bulunmadığı, çarpışmaya yönelik kesinleşmiş eğilimden oluşur. Bunun dışındaki bütün zamanlarda barış vardır."(Hobbes 1992: 94) İnsanları barışa yönelten duygular konusunda ise Hobbes şunları söyler: "insanları barışa yönelten duygular şunlardır: ölüm korkusu, rahat bir hayat için gerekli şeyleri elde etmek arzusu ve çalışarak onları elde etme umudu. Akıl, insanların üzerinde anlaşabilecekleri uygun barış şartlarını gösterir."(Hobbes 1992: 96) Ayrıca Hobbes'un barış ve güvenlik için özgürlükten vazgeçtiğini biliyoruz. Özgürlük pahasına barış olabilir mi? Şu sorular da akla gelmektedir: Acaba kötü olan insan mıdır, insan doğası mıdır? Acaba insanın içinde yer aldığı ortamın, tarihin/kültürün/toplumun işlevi nedir? İnsanı kötü kılan, onun savaşmasına, türdeşlerini yok etmesine yol açan, içinde bulunduğu ortamın koşulları ve sorunları mıdır? Bu konuda ne yalnızca insan doğasına yönelik bir metafizik düşünme ne de sosyolojik açıklamalar yeterli görünmemektedir.

İnsanın ötekilerle birlikte yaşaması, kendi varoluşunun ötekilere bağlı olduğu anlamına da gelir. Benim doğup büyümemde anne babamın rolünü yadsıyamam. Büyüdükçe insanlarla, kardeşlerle, arkadaşlarla ilişkiler kurarız ve giderek tüm dünyaya yönelir ve açılırız. Ancak işte bu noktada insanın ötekilerle olan ilişkilerinde bir karşıtlık ve karşı olma durumu göze çarpmaktadır. Bu karşıtlık/karşı olma, savaş ve barış kavramlarının aydınlatılması açısından da önemlidir.

Bir Arap atasözü şöyle diyor:

"Kardeşime *karşı* ben,

Kuzenime *karşı* ben ve kardeşim,

Dünyanın geri kalanına *karşı* ben, kardeşim ve kuzenim."

Bu sözlerde insanın başkasına/ötekine yönelik tutumu bir karşıtlık olarak ifade edilmektedir. Bu düşünce tarzını ve tutumu kısaca şöyle dile getirmek de mümkündür: "Ego versus başkaları."-Baskalarına karşı ben ya da biz."(Güvenç 1995: 26) Bu karşıtlık/karşı olma durumu, insanların barışı gerçekleştirme ve sürdürmeleri konusunda başlıca engellerden biridir. Burada aynı zamanda önümüze gelen bir görev de söz konusudur. Yapmamız gereken şey nedir? İnsanların temel yaklaşımını, "ego versus başkaları" yöneliminden, "ego ve başkaları" yönelimine dönüştürebilmektir. Bu yönelim değişikliği, birlikte barış içinde yaşamanın yolunu açabilecek en önemli unsurların başında gelmektedir.

Hemen herkesin bildiği ama uygulamadığı bir ahlak kuralı vardır: “sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma.” Bu hem çok yalın/basit ama aynı zamanda çok derin/kapsamlı bir ahlak kuruludur. Ancak insanların çeşitli nedenlerle, çoğu kez çıkarlarından dolayı, kendilerine yapılmasını uygun görmedikleri pek çok şeyi ötekiler/başkaları üzerinde uygulayabilmektedirler. Burada düşünme biçimi ve eylem bakımından bir çifte standart ortaya çıkmaktadır. Ben kendime yapılmasını istemediğim bir şeyi başkasına yapıyorsam, aynı şekilde davranılmasına nasıl karşı çıkabilirim? Bunun bir gerekçesi olabilir mi? Eğer bir gerekçe varsa, bu her iki taraf ya da bütün taraflar için söz konusudur. Ancak eleştirdiğimiz bu çifte standarta dayalı tutumu günümüzde meşrulaştırmaya yönelik girişimler de mevcuttur. Özellikle güçlü devletlerin dış politika danışmanlığını yapan bazı kişiler, bazı ilke, yasa ve değerlerin yalnızca kendileri için ve kendi aralarında geçerli olduğunu, dünyanın geri kalanı için bunların söz konusu olamayacağını açıkça söyler hale gelmişlerdir. İşte bunlardan biri:Robert Cooper (Blair’in danışmanıdır) şöyle yazıyor: “Çifte standartlar fikrine alışmamız gerekiyor. Kendi aramızda yasaları ve açık yardımlaşmacı güvenliği esas alan ilişkileri yürütüyoruz. Ama eski-moda devletlerle olan ilişkiler söz konusu olduğunda, bir önceki dönemin kuvvet, önceden saldırma, aldatma gibi, yani her devletin kendi başına davrandığı 19. yüzyıl dünyasında yaşamakta ısrar edenlere ne yapılması gerekiyorsa onların yapılması gibi, eski dönemin daha sert yöntemlerine dönmek zorunda kalıyoruz.Post-modern devletlere öğüt: Dostluk güden ve hukuka saygı gösteren komşularımız, dünyanın başka yörelerinde orman yasalarının hüküm sürmekte olduğunu, akıllarından hiç çıkarmamalılar. Kendi aramızda hukuku korumalıyız, ama ormanda iş gördüğümüz zaman da, orman yasalarına başvurmalıyız.”(Cooper 1998) Anlaşılan odur ki, ABD ve Avrupanın dışında kültür/uygarlık diye bir şey yok, dünyanın geri kalanı vahşi bir orman. Oysa unuttukları ya da görmezden geldikleri bir şey var: bu gün dünyanın en kanlı coğrafyasını oluşturan ve barış ortamına bir türlü kavuşamayan topraklara bugünkü uygarlığın temelleri atılmıştı. Ama dünyayı kendi-merkezinden gören bir bakış birçok insani değere de körleşmekte ve dünyanın geri kalan bölgelerinde yaşayanları insan olarak da görmemektedir. Bu anlayış Cooper gibi ideolog danışmanlarla başlamadı, daha önceki yüzyıllarda, örneğin 17. yüzyıl İngiliz felsefesinin önemli bir temsilcisi olan Hobbes, dünyanın öteki bölgelerinde yaşayan insanlara savaşta nasıl davranılacağı konusunda şunları söylemişti: “Fakat savaşta masumlara verilen zarar doğa yasasına aykırı değildir. Fakat uyruk olmayan masum bir insana herhangi bir kötülük verilmesi, eğer bu devletin yararına ise ve daha önceki bir sözleşmenin ihlali yoksa, doğa yasasına aykırı değildir. Çünkü uyruk olmayan bütün insanlar ya düşmandırlar ya da daha önceki bazı sözleşmelerle uyruk olmaktan çıkmışlardır. Fakat devletin kendisine zarar vermeye muktedir olduğunu düşündüğü düşmanlara karşı savaş etmek, orijinal doğa hakkıyla meşrudur; savaşta, geçmiş zaman bakımından, kılıç, suçlu ve suçsuzla bakmadığı gibi, galip de bunlar arasında ayırım yapmaz ve, kendi halkının iyiliğine hizmet etmedikçe, insaftan anlamaz.”(Hobbes 1992: 223-224)

“Sana yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma” ilkesinin, işe yaramayışının, pratikte işlemediğinin çeşitli nedenleri vardır. Bunları iki grupta ele almak mümkündür. “İlk olarak, başkalarını başkaları olarak görmeyi sürdürüyor, ama kendimizin de başkaları olduğunun farkına varmıyoruz. ‘Ben ötekiyim’ diyen şair ne anlaşılıyor ne de ciddiye alınıyor. İkincisi, sosyo-kültürel varlıklar olarak, bizler yer-merkezli, insan-merkezli ve ırk-merkezliyiz; ayrıca bütün dürüstlüğümüzle, dış-merkezli değilsek kendi-merkezli

olduğumuzdan başka, ne söyleyebiliriz? Kendimizi dünyanın merkezine koyuyor ve dünyaya bu özel noktadan bakıyoruz. Ben sadece neysem ya da kimsem o değilim, varoluşunun bilincinde olan bir varlık olarak, *bütün ötekilere karşıyım*. Varoluşumu başkalarının aracılığıyla ya da yardımıyla algılıyorum: başkalarına karşı.”(Güvenç 1995:27)

Öteki ile ilişkilerimizin bir karşıtlık ve savaş ilişkisi biçiminde olması zorunlu mudur, söz konusu karşıtlık nereden kaynaklanmaktadır? Öteki benim için bir tehlike anlamına mı gelir? Ya ben öteki/ler için bir tehlike miyim? Bu konuda Ortega y Gasset’in saptamaları şöyledir: “Öteki, hiç tanımadığımız Öteki, meçhul insan, salt o niteliğinden ve ben bana karşı nasıl davranacağını bilmediğimden ötürü, kendisine yaklaşıırken en kötü olasılığı hesaba katmaya, düşmanca ve yırtıcı bir tepki verebileceğini öngörmeye zorlar beni(...). Başka bir deyişle, öteki, doğası gereği, biçimsel olarak tehlikelidir.(...) Tehlikeli demek kesinlikle kötü ya da düşmanca demek değildir; tersine, hayırlı ve mutluluk verici de olabilir. Ama tehlikeli olduğu sürece, her iki karşıt durum da aynı ölçüde vardır. (...) Demek ki insan özü gereği tehlikelidir; hiç tanımadığımız biri söz konusu olduğunda bu niteliği büsbütün artar, bizim için Sen’e dönüştüğünde de giderek azalan oranda sürer ve –kesin konuşmak istersek- hiçbir zaman tümüyle yokolmaz. Başka her insan varlığı bizim için tehlikelidir, her biri kendine özgü bir biçimde ve kendine özgü oranda.”(Gasset 1995:160-161)

Gasset’in yaptığı bu saptama ve değerlendirmeler, ötekinin mutlak olarak düşman olarak görülmesine yol açmaz. Burada söz konusu olan ötekinin bizim için hem iyi hem de kötü sonuçlar ortaya koyabilmesidir. Ancak öteki insanı, toplumu/kültürü ya da devleti düşman olarak gören zihniyet, savaşa giden yolu açmaktadır. Ötekinin düşman olarak görüldüğü bir dünyada barışa da yer kalmaz. Dünya insanın eylem olanaklarının ortaya konulduğu, gerçekleştiği büyük bir sahnedir. Bir yanda insan hayatını, onurunu ve değerini geliştirmeye ve sürdürmeye çalışan etkinlikler görürüz, diğer yanda ise insan hayatını, onurunu hiçe sayan, barış ortamını ortadan kaldıran eylemlerle karşılaşırız. Bir kişinin başka bir kişinin yaşamını ortadan kaldırması cinayettir. Savaş ise insanların toplu olarak katledilmesidir. Bu anlamda daha büyük boyutlarda gerçekleştirilen bir cinayettir savaş da.

Daha önceki çağlara göre, barış bilincinin gelişmekte olduğunu söyleyebilirsek de, cinayetlerin, savaşların, katliamların dünyadan eksilmediğini görüyoruz. Burada Albert Camus’nün dikkati çektiği bir husus vardır: “Bizim istediğimiz kimsenin kimseyi öldürmediği bir dünya değildir. (Bu bir ütopyadır.) Ama insan öldürmenin haklı görülmediği bir dünyadır. Bu ise bir ütopya değildir.”(Camus 1982:68) Kimsenin kimseyi öldürmediği, savaşın olmadığı bir dünyayı kurabilmenin yolu, bütün bunlara zemin hazırlayan sorunları çözmekten, bunları destekleyen zihniyetlerden ve bakış açılarından kurtulmaktan geçmektedir. Barış, insanlığın ütopyalarından biridir. Barışçıl bir dünya insani değerler temelinde bir erek olarak mevcuttur. Ancak bu ütopyayı yalnızca hayal eder, umut eder, bu umutlarımızı gerçekleştirme konusunda yapabileceğimiz girişimleri yapmaz, atabileceğimiz adımları atmazsak, barış hep bir ütopya olarak kalmaya devam eder.

İnsanlığın tarihinde ütopyaların önemli bir yeri vardır. Düşünce tarihinde de pek çok ütopya mevcuttur. Ancak günümüzde ütopyaların değersiz ve önemsiz görülmesi de söz konusudur. Bu ise mevcut gerçekliğin eleştirilmesi ve değiştirilmesi yönünde önemli bir imkanın yitirilmesi demektir. Pek çok ütopya gibi barış ütopyası da, mevcut gerçekliği (bazıları buna “real-politik” derler) aşabilme yolunda bize yol gösterebilir. Ütopyalar

olmasaydı, insanlık bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaşamazdı. Çünkü karanlık dönemlerde ütopyacıların yaptığı fenerler insanın yolunu aydınlatmakta ve onu, yaşamına anlam ve değer katan bir ereğe doğru yönlendirmektedir. Geçmişte bize sunulmuş, miras kalmış pekçok ütopya mevcuttur. Bunlar arasında Kant'ın "Ebedi Barış Üzerine Bir Deneme" adlı yazısındaki düşüncelerinin tarihsel bir anlamı ve işlevi de söz konusudur. Kant'ın 1795 yılında yazdığı bu yazıda tasarladığı, yeryüzünde barışı mümkün kılacak bir uluslar arası devletler birliği düşüncesi 20. yüzyılda BM yapılanması içinde bir ölçüde gerçekleşmiştir. Ancak bilindiği gibi bu kuruluş da bütün dünya devletlerinin eşitlik ilkesi temelinde yer aldıkları bir kurum olamamıştır. Yakın zamanlardaki gelişmeler,, özellikle Irak savaşı ve yıllardır sürüp giden İsrail saldırılarına karşı ve dünyanın pek çok yerindeki savaşları/katliamları önleme ve suçluları cezalandırma konusunda yetersiz kalan bu kuruluşun yerini, barış ütopyasını gerçeğe dönüştürebilecek başka kuruluşlar alabilecektir ve alması da gereklidir.

İnsanlığın bugüne kadar bildiği ve yaşadığı iki tür barıştan söz etmek mümkündür. "Birincisi, güçlünün, gücü yoluyla, savaş ve şiddete dayanarak dayattığı barış, yani galibin *diktat*'ı olmuştur hep. İkincisiyse, güçlerin, şiddet kullanma irade ve yetilerinin dengelenmesi yoluyla kurulan, yani yine güce ve şiddete, sinmeye, sindirmeye, misilleme tehdidine dayanan *denge* biçiminde ortaya çıkmıştır. Burada, sadece 'şiddetin olmadığı ortam'dır barış, 'savaşın yokluğu'dur, sadece düzen ve istikrardır, sadece kanun ve nizam hakimiyetidir.'"(Gerger 1995:60) Bu durumun ardındaki felsefi temellere baktığımızda ise, insanlığa egemen olmaya çalışan güçlerin, günümüzde de hala Hobbes ya da Machiavelli gibi bir düşünce tarzı ve tutum içinde buldukları saptanabilir.(Gerger 1995: 63)

Güçlünün dayattığı ya da güçler dengesine dayanan, yani yalnızca güç temelindeki bir barış durumu, her zaman tehdit altında bulunmaktadır. Peki güce dayanmayan, yalnızca güç temelinde yer almayan barış olabilir mi? İşte tarihten günümüze doğru gelen süreçte barış ütopyasının düğümlendiği nokta bu sorudur. "Tarihte birçok saldırgan, mazlumların kahramanca direnişine, saldırganın toplumundaki insani duyarlıkların ve tepkilerin moral ağırlığının eklenmesiyle geriletilmiş, savaş böylece yenilmiş, adil barış kazanılabilmektedir. Ahlak, eyleme geçen özgürlük ve adalet talebi, barışın kazanılmasında salt Güç'ten daha fazla ağırlık kazandığı ölçüde, elde edilen çözüm kalıcı olabilmiş, gerçek barışa yakınlaşabilmiştir. Yalnız kendi çocuklarının ölmesine değil, aynı zamanda, onların mazlum halkların çocuklarını öldürmesine de karşı çıkan toplumlar, henüz içlerindeki insanı savaş tanrılarına kurban vermemiş, onu henüz yitirmemiş olanlardır. Duyarsızlıkları ve tepkisizlikleriyle susan ve dolayısıyla da savaş suçuna ortak olan toplumlardaki en vahim gelişmeysen, barışın insani temelinin tahrip olmasıdır.'"(Gerger 1995:63) İnsani temelin tahrip olması ise, yalnızca barış durumunun ortadan kalkmasına yol açmakla kalmaz, aynı zamanda zihnimizdeki barış düşüncesinin/ütopyasının sarsılmasına da yol açar. Kendi insanlığına yabancılaşan insanın, ne ötekini insan gibi görmesi ne de ona insani değerler temelinde yönelmesi söz konusudur. İşte asıl tehlikeli olan husus budur.

"Soğuk Savaş Sonrası Çatışmalar" adlı bir yazısında Murat Belge, şöyle bir olaydan söz eder: "Bir pilot, bir TV ropörtajında, bombalanan Iraklıları gece ışık açılınca şu bu yönde kaçışan hamamböceklerine benzetti. Korkutucu bir mecazdı bu, çünkü bütün hareketin gerisinde yatan ideolojiyi gerçekten de yansıtıyordu."(Belge 1995: 46) Anlatılan olay yıllar önceki Körfez savaşı döneminde geçmiştir. Bu günlerde ise, Iraklılara

yönelik saldırının, aynı zamanda insanlığa, insanlığın temel değerlerine yönelmiş bir saldırı olduğu da açıktır. Güçlü olan, yalnızca bu gücüne dayanarak, kendi çıkarları için, her türlü eylemi, yapıp etmeyi meşru görmekte ve uygulamaktadır. İnsanlık, bir topluma yönelik bu vahşi saldırının tanıkları ve seyircileri konumundadır. Ancak dünyada yükselen başkaldırı dalgaları, bu dünyanın gücün egemenliğine bırakılmayacağını dile getirmektedir. Dünya yalnızca birkaç güçlü devletin ve şirketin egemenlik alanı ve pazarı değildir. Bugünkü vahşeti seyredenler, bunu durdurma konusunda ellerindeki imkanları kullanmayanlar da, savaş/saldırı suçuna katılıyorlar demektir. Bunu ise vicdan ve insani değerler açısından kabul etmek mümkün değildir. İnsani değerlere dayanmayan, aksine bunları yıkıp ortan kaldıran bir saldırının sonucunda ise, barışa değil, ancak daha büyük çatışma ve savaşların eşiğine varılabilir. Bu nedenle beyaz adamın, Avrupalı adamın insanlığı adam etme görevini bırakması gereklidir. Barış ancak özgürlük ve adalet temeline kurulabilir. Silahlanmaya ayrılan kaynakların, insani ihtiyaçlara, insanların insanca yaşayabilmelerini sağlayacak alanlara aktarılması zorunludur. Dünya, kapitalizmin, emperyalist devletlerin, uluslararası şirketlerin yalnızca bir pazarı, ham madde ve enerji deposu olarak görüldükçe, barış bir ütopya olarak kalacaktır. Ama insanın daha iyi, daha insancıl bir dünya arayışı ve mücadelesi sürdükçe, barış, adalet ve özgürlük ütopyası da anlamını koruyacak ve gerçekliğin yurduna yerleşmeye başlayabilecektir. Bu nedenle filozofların insanlığın önüne, tarihin büyük gidişinde gerçekleşebilecek ereklere/ütopyalar koyması önemlidir. Çünkü ütopyasız bir insan ya da insanlık, geleceğini de kaybetmiş demektir. Bu nedenle barış, uygarlık tarihinde belki insanın en son gerçekleştirebileceği düşlerden, ideallerden biridir. Ancak onun uzaklığı ve zorluğu, yanlış ve gereksiz olduğunu göstermez, aksine insanın bu ideali gerçeğe dönüştürme konusunda çözmesi gereken ne kadar çok problem bulunduğuna işaret eder.

Barış bir ütopya mıdır? Bu soruya sizler nasıl bir cevap verirsiniz ya da bu soruya verilmiş olan cevaplardan hangisine yakınlık duyarsınız bilemem. Benim cevabım mı: Bugünkü koşullarda barışın bir ütopya olduğu söylenebilir, hem de oldukça uzak bir ütopya. Ama bu ütopya, insanın daha insancıl bir dünyada yaşayabilmesi için de gereklidir. Barışın imkanları savaşın imkanlarından ve nedenlerinden hiç de az değildir. Sürüp giden savaşlar, çatışmalar ve gelecekte ortaya çıkabilecek olanlar da, bizi barışa yöneltmeli ve onu gerçekleştirmeye zorlamalıdır. Çünkü bu dünyayı atalarımızdan miras değil, çocuklarımızdan ödünç aldık. Ama eğer onların hiçbir önemi ve değeri yoksa, o zaman aynaya bakıp kendimize soracağımız soru şudur: Ben kimim?

İnsanım, öyleyse insanla ilgili hiçbir şeye kayıtsız kalamam.

KAYNAKÇA

- Mustafa Günay, "Dünya, Anlam ve Değer", *Felsefe Tartışmaları*, 23. Kitap, s. 118, 1998.
 M. Ali Kılıçbay, "Von Clausewitz'in Bilimsel Savaşı", *Cogito*, sayı: 3, Kış 1995.
 Hobbes, *Leviathan*, Çev. Semih Lim, YKY, 1992.
 Bobkurt Güvenç, "Barış Kültürü mü? Barış İçin Kültür mü?", *Cogito*, Kış 1995.
 Robert Cooper, "Postmodern Devlet ve Dünya Düzeni", *NPQ Türkiye*, Cilt 1, sayı: 2, 1998.
 Ortega y Gasset, *İnsan ve Herkes*, Çev. Neyyire Gül Işık, 1995, Metis Yayınları.
 Albert Camus, *Denemeler*, Çev. S. Eyüboğlu-V. Günyol, Say yayınları, 1982.
 Haluk Gerger, "Barış Üstüne Hapishane Notları", *Cogito*, Sayı:3, 1995.
 Murat Belge, "Soğuk Savaş Sonrası Ütopyalar", *Cogito*, Sayı:3, 1995.